

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Haarlemmerhout, modegevoelig oerbos in twee kaartmomenten

Werner, J.W.H.

Published in:
Geografie

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Werner, J. (2009). De Haarlemmerhout, modegevoelig oerbos in twee kaartmomenten. *Geografie*, 18(5 (mei)), 14-15.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De Haarlemmerhout, modegevoelig oerbos in twee kaartmomenten

Een paar duizend kilometer moet ik er hebben afgelegd, lopend, huppelend, spelend en paddenstoelen zoekend op weg naar en van de lagere school, en fietsend naar de middelbare school: de Haarlemmerhout. Al die dikke eiken, beuken en kastanjes boezemden ontzag in, die Hout moest wel heel erg oud zijn! Ja en nee dus.

Twee kaarten in de collectie van de Universiteit van Amsterdam inspireerden me aandacht aan de Haarlemmerhout te schenken. Het gaat om de 18de-eeuwse kaart door Jan van Varel en Hendrik Spilman en die uit het begin van de 19de eeuw 'naar den laatsten aanleg van den architect J.D. Zocher'. Zo weinig als zij in leeftijd van elkaar verschillen, zo veel wijken zij uiterlijk en inhoudelijk van elkaar af.

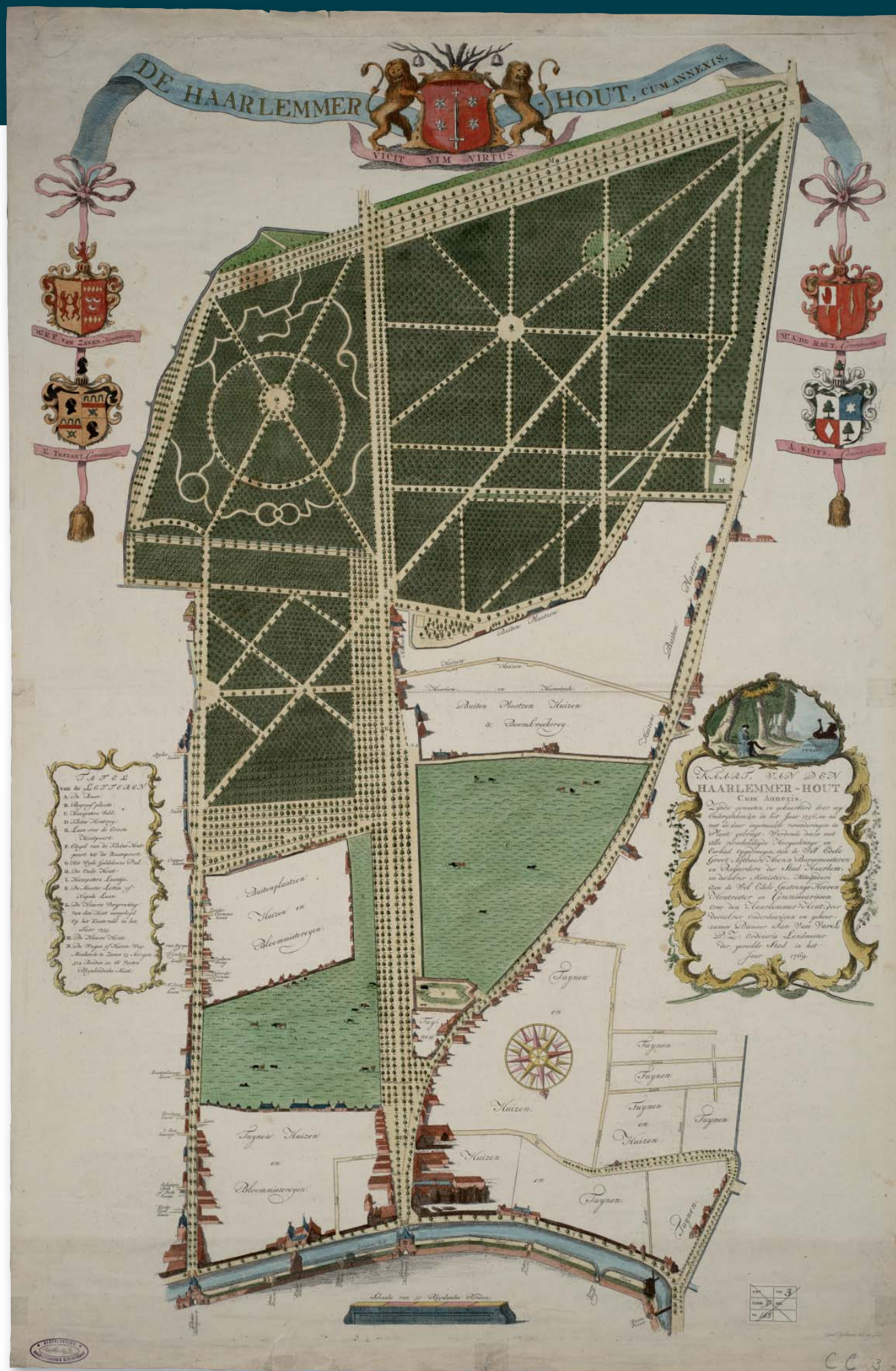
De Haarlemmerhout ligt op een vijfduizend jaar oude strandwal die achter de oude duinen door heel Holland loopt, beginnend in het Westland tot voorbij Alkmaar. In het oerbos dat daarop enkele millennia geleden ontstond werden in de loop der tijd steeds meer bresen geslagen voor bewoning en agrarische doeleinden, en soms door oorlogvoering. De schamele restanten van dat oerbos zijn het Haagse Bos, de Alkmaarder Hout en – inderdaad – de Haarlemmer Hout. En dan te bedenken dat de Haarlemmerhout intussen meermalen praktisch weggevaagd is geweest en verschillende herbeplantingen en metamorfosen heeft ondergaan. De grootste klappen kreeg het oude bos tijdens de belegeringen van Haarlem door de troepen van Jacoba van Beieren (1428) en zo'n anderhalve eeuw later door de Spanjaarden.

Zoals Leonard Springer in 1896 al schreef had de Haarlemmerhout tot in de tweede helft van de 19de eeuw een bovenlokale allure, met een overwegende belangstelling van goeude Amsterdammers die er wilden

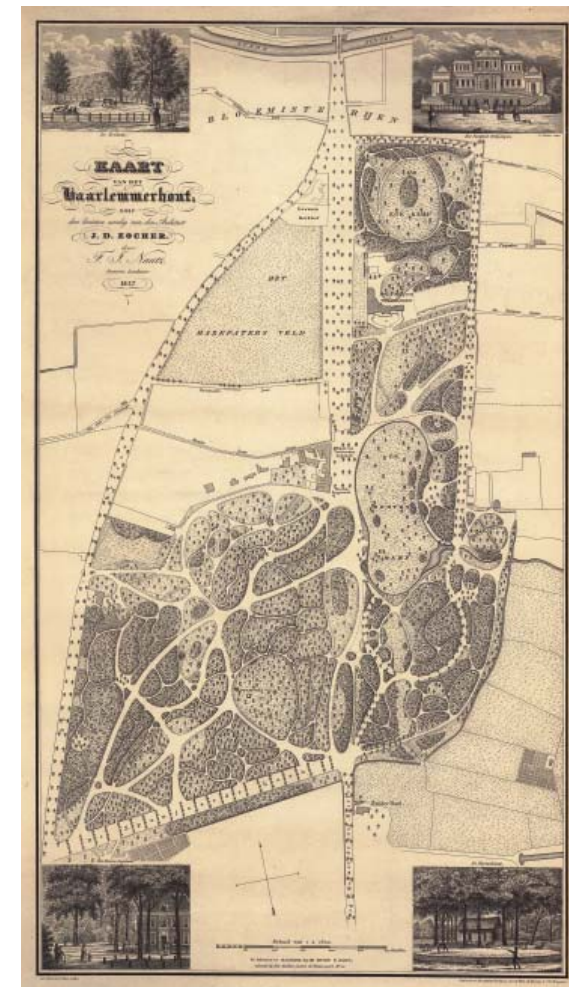
verpozen of er een buitenplaats vestigden, liefst in de nabijheid van het Spaarne. Maar, zoals nu het vliegtuig de horizon van vakantiegangers en tweedehuisbezitters verruimt en het nabije doet vergeten, zo verflauwde in de loop van de 19de eeuw door de opkomende populariteit van de trein ook de interesse in de Hout als vakantieoed of als exclusief woonoord in het groen. Je kon immers ineens tot in het Gooi en op de Utrechtse Heuvelrug gaan wonen en naar de Veluwe met vakantie!

De twee afgebeelde kaarten laten de Haarlemmerhout zien in die tijd van aanzienlijke regionale betekenis. Maar het beeld verschilt aanmerkelijk. De kaart van Van Varel laat de Hout zien vlak na de laatst toegevoegde herbeplanting uit 1755 (het voormalige Kaatsveld, linksboven is zuidoost, de kaart is op het zuiden georiënteerd). De Hout wordt op deze kaart uit 1769 nog geregeerd door de strenge geometrische tuinstijl die sinds het eind van de 17de eeuw in de mode was. Hoe wonderlijk dat een zo onveranderbaar lijkend stuk bos binnen zestig jaar het uiterlijk krijgt van een inmiddels modieus geworden Engelse landschapstuin met schijnbaar natuurlijk kronkelende paden en wateren, afgewisseld door plantsoenen en open ruimten! Een niet afgebeelde kaart uit 1791, vervaardigd door landmeter Daniel Engelman en graveur Jan van Jagen, laat zien dat er precies in de tussenliggende tijd nóg een ruimtelijke slag was

De Haarlemmerhout is met het Haagse Bos en het Alkmaarder Hout restant van een duizenden jaar oud oerbos.

De Haarlemmerhout: links de kaart van Van Varel uit 1769, onder de kaart van Nautz/Zocher uit 1837.

BEELD: BIJZONDERE COLLECTIES/UBA

geslagen. De puissant rijke Amsterdamse bankier Henry Hope had op de plek van de voormalige hofstede Welgelegen zijn indrukwekkende neoclassicistische Paviljoen Welgelegen laten bouwen. Zijn invloed was groot genoeg om de Hout bijna als zijn eigen voortuin te behandelen: een strakke zichtlijn werd zuidwaarts door het bos getrokken. In een wat vriendelijker vorm bleef die structuur in Zochers opzet van 1830 behouden (kaart uit 1837). De oorspronkelijk kaarsrechte streep door de Hout maakte plaats voor een afwisselende, door loofbomen omzoomde open ruimte. Die strekt zich nog steeds via de Hertenkamp uit tot aan de plek waar tegenwoordig het Hildebrandmonument staat, dat onder meer herinnert aan Nicolaas Beets' 'onaangenaam mensch' in die ooit zo mondaine Haarlemmerhout. •